

Een Bijbelse visie op schaamte

(2) Klein van gestalte?

Lezing

Hij ging nu Jericho binnen. Terwijl Hij er doorheen trok, poogde een zekere Zacheüs, hoofdambtenaar bij het tolwezen en een rijk man, te zien wie Jezus was. Maar hij slaagde daarin niet vanwege de menigte, want hij was klein van gestalte. Om Hem toch te zien liep hij hard vooruit en klom in een wilde vijgenboom, omdat Jezus daarlangs zou komen. Toen Jezus bij de plaats kwam, keek Hij omhoog en zei tot hem: 'Zacheüs, klim vlug naar beneden, want vandaag moet ik in Uw huis te gast zijn.' Zacheüs kwam snel naar beneden en ontving Hem vol blijdschap. Allen zagen dat en merkten morrend op: 'Hij is bij een zondaar zijn intrek gaan nemen!' Maar Zacheüs trad op de Heer toe en sprak: 'Heer, bij deze schenk ik de helft van mijn bezit aan de armen; en als ik iemand iets afgeperst heb, geef ik het hem vierdubbel terug.' Jezus sprak tot hem: 'Vandaag is dit huis heil ten deel gevallen, want ook deze man is een zoon van Abraham. De Mensenzoon is immers gekomen om te zoeken en te redden wat verloren was.'

Lc 19,1-10

Overweging:

Hoe meer ik over "schaamte" iets opzocht, erover nadacht en iets probeerde te brengen over dat delicaat thema, hoe moeilijker het werd, hoe meer ik blokkeerde...

Je zal me niet geloven, maar in de aanloop van deze viering had ik een enge droom... Ik droomde dat ik iets naar voren moest brengen, maar er was niets dat klopte... de geplande inleiding gebeurde niet, ik vond mijn blad niet, ik kon geen woord uitbrengen, iedereen keek ongeïnteresseerd, de andere kant uit... en ik verging van ongemak en gêne.

Een droom brengt altijd iets actueels tot uiting, iets dat heel diep verscholen is blijven zitten, hoe de blik van anderen je kan beschamen, hoe je zelf anderen aankijkt. Je bekijkt en je wordt bekeken (of niet bekeken...), en als je dieper durft graven, vind je wel een oorzaak, een oermoment uit je kinderjaren waar je je ongemakkelijk bij voelde. Dat is voor iedereen herkenbaar. Ik bespaar je de diepere interpretatie van deze droom, die eigenlijk pesterijen uit mijn kindertijd oprakelde. Het gaat om de manier waarop men naar mij keek.

Het doet me denken aan het filosofisch hoofdwerk van Jean-Paul Sartre *L'Être et le néant (Het zijn en het niets)*. Daarin beschrijft Sartre de schaamte van de man die door een sleutelgat loert en daarbij betrappt wordt. Die schaamte *van de man die door het sleutelgat loert*, aldus Sartre, heeft niet alleen betrekking op zijn geniepige gedrag, maar vooral op de ontdekking dat hij vanaf dat moment geen vat meer heeft op de wijze waarop de ander hem ziet. "Het is de schaamte die me de blik van de ander onthult en mijzelf aan het eindpunt van die blik", aldus Sartre. Ook Freud zei zoiets: "Als een ander dat nu zou vernemen..." Schaamte wordt pas beleefd in het aanschijn van iemand, in de greep van zijn blik.

Een ander concreet voorbeeld: elke ex-gedetineerde kan getuigen van het feit dat hij zich voortdurend beoordeeld en veroordeeld voelt, alsof iedereen ziet dat er een etiket op zijn voorhoofd is gekleefd: **ex-gevangene**... De schaamte ontstaat hier uit het besef door een ander aangekeken te worden als een object dat niets waard is. Schaamte is immers een pijn, een ellende in het kwadraat.

In dat perspectief van de blik zijn we in deze korte cyclus blijven stilstaan bij twee schriftlezingen: de dans van David voor de Ark en het bezoek van Jezus bij Zacheüs, twee verhalen over blik en schaamte.

Wat een contrast tussen de lezing van vorige zondag en die van vandaag! Veel elementen uit de verhalen brengen ons op een spoor dat ons helpt “een blik te werpen op de blik”... Jeruzalem op een kale berg en Jericho in een rijke oase, Mikhal de fiere prinses en Zacheüs de gewetenloze belastinginner, een paleisraam en een vijgenboom, een vernietigende blik naar beneden, en een genezende blik naar boven...

Eerst bevinden we ons in Jericho, de tienduizend jaar oeroude stad (Jeruzalem was toen amper 1000 jaar oud), een uitgestrekte oase rijk aan water in de Jordaanwoestijn, op het kruispunt van grote karavaanwegen, op 25 km ten Noordoosten van Jeruzalem, niet ver van de Dode Zee.

Jericho heeft niet zo’n goede reputatie in de Bijbel, ze droeg als eerste naam de Maanstad, naar een heidense cultusplaats.

Later werd ze de Palmstad geheten, waar de welstellende Jeruzalemaars hun winterbuitenverblijf hadden, het Knokke-Zoute van toen... het ligt immers 250m onder de zeespiegel en geniet van een zacht klimaat. Koning Herodes de Grote had er een prachtig paleis gebouwd waar je nu nog de mooiste mozaïeken van Palestina kan bewonderen.

Het is in die stad dat Zacheüs woont en werkt, hij kan er tol heffen, in het voordeel van de Romeinse bezetter, ver van Jeruzalem de Heilige Tempelstad, waar hij zich waarschijnlijk niet echt thuis voelde...

Jezus trekt dié wereldse stad in, en het gaat hem daar goed, de laatste keer de goede stad Jericho voor hij naar de officieel goede, ‘beste’ stad Jeruzalem gaat waar hem het dodelijk conflict wacht. Als Zacheüs hoort dat Jezus op komst is, wil hij hem graag zien, maar hij “was van gestalte klein” – **tè hèlikia mikros èn - mikros** dus... kort van stuk, en hij klimt heel slim in een boom. Dat detail van gestalte is niet zomaar gratuiet... er is nooit een woord te veel of te weinig in het Evangelie... Klein van gestalte, maar misschien ook klein van gehalte? Klein van geest, klein van binnen?

Zacheüs wil wel zien, maar niet gezien worden, uit schaamte? En ook uit schuldgevoel? Waarom wringt hij zich niet tussen de menigte op de eerste rij? Hij heeft toch een zeker gezag, hij wordt misschien niet gerespecteerd, maar toch gevreesd?

Maar hij wordt gezién, Jezus ziet hem en wat dat zien niet allemaal inhoudt! Zacheüs die Jezus zocht te zien, is zelf gezocht en gevonden. Tot daar de vertrouwde interpretatie van deze passage bij Lucas.

Ik ging te rade hier en daar op internet, en viel op een merkwaardige àndere visie van een Dominicaan, Dorry de Beijer, die steunt op de Tsjech Tomàs Halik. Die visie is minstens zo goed . De Griekse tekst geeft daartoe de ruimte: het eerste deel staat in het verleden:

was klein, **klom** in een boom, **liep** vooruit, **keek** naar boven, **kwam** naar beneden, **ontving** in zijn huis...

Het gesprek daarentegen is actueel, in de tegenwoordige tijd, in directe rede (er zijn immers geen leestekens in het Grieks, verleden en tegenwoordige tijd vloeien over in elkaar):

“**kom** naar beneden, ik **wil vandaag** in je huis zijn...”

“Ik **geef** de helft van mijn bezit, ik **vergoed** viervoudig”... alsof het zijn gewoonte was... Alsof Zacheüs dat reeds al die tijd had gedaan, maar nooit gezegd kreeg...

In deze visie is Zacheüs geen zondaar, maar iemand die de boodschap van Jezus al een tijd in praktijk brengt, tegen alle vooroordelen over rijke tollenaars in.

Betekent zijn naam niet “de Reine, de Zuivere, de Rechtvaardige”? Maar geen mens die het zag of zelfs vermoedde, laat staan hem krediet gaf...

Jezus noemt hem “zoon van Abraham” die **vandaag** redding kent, terwijl alle omstanders verontwaardigd aan het morren zijn (zoals Mikhal die neerkijkt op de dansende David, haar echtgenoot)...

Dat morren viel me plots enorm op. Morren komt dikwijls voor in de Bijbel, ik geef hier een significant voorbeeld: de opstandige harde werkers van het eerste uur die niet dulden dat ze maar evenveel betaald worden als de werkers van het elfde uur:

“Is je oog slecht omdat ik goed ben?” vraagt hun werkgever, de eigenaar van de wijngaard. **Hè ho opthalmos soe ponèros estin, hoti ego agathos eimi ?** (Mt 20, 15)

Aan morren heeft niemand een boodschap...

Wie heeft hier eigenlijk bekering nodig? Wie niet ziet dat deze zogenaamde randfiguur in het hart van het Rijk Gods staat?

Het gaat hier echt om de vraag hoe je kijkt.

In deze 40-dagen tijd zouden we als opdracht kunnen kiezen onze blik te zuiveren. Niet vragen om transparantie, want die kan soms zo agressief zijn. Zien dat er zoveel meer goede en rechtvaardige mensen zijn dan we vermoeden, vaak verscholen tussen de grote bladeren van een vijgenboom. Elke vijgenboom kan ons herinneren aan de plicht om anderen te beschermen en hen een milde blik gunnen... Koen heeft voor ons uit de tuin van de Nieuwe Pastorie een vijgenboomtak meegebracht, nu zijn er nog geen blaadjes te zien, maar dat komt wel! Het verheugt mij te weten dat die vijgenboom in de buurt staat van de moerbeiboom in memoriam van Patrick...

Mensen op afstand, andersdenkend, zijn ze niet op zoek naar meer?

Tegen alle vooroordelen in, kom zelf uit je comfortzone, ga op verkenning, riskeer de ontmoeting met het vreemde en het verborgene. Zelfs met het onvergeeflijke... en geef toe dat je soms ook hunkert naar een helende blik.

Met een open blik naar boven, op mensenhooft, een blik die het masker van schaamte en schuldgevoel doorprijkt. Een blik die in elk mens een vrij kind van God ziet, een “Godsbekwaam” wezen.

Een blik die zijn en mijn toekomst opent, **VANDAAG**.

Peut-être, kan zijn...Vandaag.

Monique de Buck
De Lier, 8 maart 2020

Inspiratie bij:

- Anne Lécu, *Tu as couvert ma honte*, Cerf, 2016
- Delphine Horvilleur, *En tenue d’Eve*, Grasset, 2013
- Overweging bij de DLN-bijeenkomst van 16 juni 2018, Dorry de Beijer o.p.